

עָנוּנִי: כִּי אֶעֱרֹץ הַמּוֹן וְרָבָה וּבֹחַ מִשְׁפּוּחוֹת יַחְפְּנִי וְאֶדְמֶם לֹא אֶצַּא פְּתֹחַ: מִי

יִסְוֶן לִי שֹׁמֵעַ לִי הָן שְׁמַי שְׁמַי יַעֲנֵנִי וְסִפְרִי כְּתֹב אִישׁ רֵיבִי:

אִם לֹא עַל שְׂכָמִי אֶשְׁאֲנֶה אֶעֱנֶנּוּ עֲטָרוֹת לִי: מִסְפֵּר אֶעֱדִי אֲגִידֶנּוּ כְּמוֹ

נְגִיד אֶקְרָבָנוּ: אִם עָלִי אֶדְמֵנִי תוֹקֵן וְיַחַד תִּלְמְמִי וְכַפְּיָנוּ: אִם כָּחֹחַ אֶכְלָמִי

בְּלִי כִסֵּף וְנִפְשִׁי תִפְתָּחִי: תִּפְתָּח הַסֵּף יֵצֵא חוֹחַ וְתִמְתַּח שְׁעָרָה כְּאֶשְׁהָ.

תַּמּוּ דְּבָרֵי אִיּוֹב.

איוב חותם את דבריו בהכרה שעליו לעשות טוב לכול: לאדם, לחברה, לארמה וליקים כולו. מעתה לא ידבר עוד. אליהוא יישא מדברותיו, ואחר-כך יתגלה אליו ה' מן הסערה – ההגלות שתחזק את עמדתו החדשה, הנוכחית, הקוראת מחדש את משמעות הקיום, לרבות הייסורים שבו, מבלי לעסוק בתשובנות של שכר ועונש. הוא רואה עצמו כחלק מן הבריאה האלוהית, שותף ליוצר בראשית הנשוא באחריות לעולם וליושבינו, ולא עבד כנעני הכופף ראשו בחרדה ופחד מפני אדוניו מטיל המורא. ההכרה הזאת גם תחלץ אותו מכדידותו. בפיק החנימה הוא יידרש להתפלל על רעיו, ולשם כך יצטרך בודאי למחול להם, להביין ללבם, ולהרש את הדעות הישנה שנשחקה בפולמוס המר והכאוב. אחיו ואחיותיו וקורבניו ישובו אליו, והוא ירזה נחת מבניו ובני-בניו עד אוכעה דורות, בשמחה ובטוב-לב, עד אשר תגיע שעתו למות "זקן ושבע ימים".³⁴

יד. חתומה מעין פתיחה

אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוֹץ אִיּוֹב שְׁמוֹ וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא קָם וְנָשָׂר וַיֵּרָא אֱלֹהִים
וְסָר מִרְעֵי:³⁵

גם אם איוב היה ונברא,³⁶ הרי שהצגת סיפורו בספר לדורות הופכת אותו למשל לכל אדם. חז"ל, ובעקבותיהם הרמב"ם,³⁷ פיתחו את שאלת זמנו ומקומו של איוב, וחזבילו אותה בסופי-של-דבר לפתרון סמלי וכללי. תנאים ואמוראים הציעו את זמנו בשלבים-שונים של ההיסטוריה העולמית והישראלית.³⁸ – ריש לקיש אמר: "איוב לא היה ולא נהיה"; רבי יוחנן אמר: "מעולי גולה היה, וישראלי היה ומדרשו בסבריה".³⁹ ובמילים אחרות: איוב הוא כאן ועכשיו, ואני, רבי יוחנן איש טבריה, יכול להזהרות-עמו באופן גמור.⁴⁰

ואם כך, עוץ היא שם סמלי – העצה הטובה. ואיוב הוא שם סמלי – תחילה סבר שנחתה ל' לה-איוב באיוב, ובסופי-של-דבר, נהפך איוב עצמו לאוהב.

ובתמצית: איוב היה ונברא, ועודנו קיים. שכן איוב הוא האדם, בכל דור ודור.

ייסורים ואהבה

אחינעם יעקבס

רותם הלחה בסרטן כשהייתה בת שלוש וחצי. היא נפטרה בח' כסיון תשמ"ח, והיא בת שבע שנים.

"יש לקבל ייסורים באהבה," היו מטיחים בי.

באינו קלות לוחצים אצלו על ההדק. "לקבל ייסורים באהבה."

משפט זה היה מהדהד בראשי, ואני, כולי, הייתי נזעקת ומתקוממת מתוך קרבי. אם ירצה אדם לקבל ייסוריו באהבה – יקבל, אך כיצד זה יכול אדם לקבל את ייסוריו האחר באהבה? כיצד יכולה אם לקבל את ייסורי פתה באהבה? והרי עצם הנכונות, בכיכול, לקבל את ייסורי האחר באהבה מכילה בתוכה קהות לב ואכזריות. כיצד יכולה אני לראות בייסורי בתי הקטנה ולקבל אותם "עליו" כאהבה? את חלקי בייסורים, נוח – אבל את ייסוריה?

משפט זה, על גרסותיו השונות, היה מציף כי לעתים כעס, לעתים עצב, אבל תמיד חוסר הבנה וחוסר נכונות להיענות לו.

עד שיום אחד, בשעה שגברו ייסורי, התברר לי פירושו של הביטוי. כמו עיוור שנפקחת עיניו, התברר לי שעד עתה לא הבנתי כלל את הוראת חז"ל. לפתע הבנתי כי מה שכתוב כאן הוא, כי בשעה שמגיעים על אדם ועל הקרוב אליו ייסורים – הרי שיש להתגבר ולהתחזק בעניינה של האהבה. הדבר היחיד שיכולנו לתת (ולקבל) ללא גבול היה אהבה. ככל שרבו ייסוריה של רותם, ככל שהפכנו אנו להיות חסרי-אונים ככל מה שקשור לרפואתה, ככל-שלא נתגר לנו דבר להושיע בו – הרי שהתחמשנו באהבה. הדבר היחיד שיכולנו לעשות מול הייסורים היה לאהבה. לקבל את הייסורים על-ידי הוספת עוד אהבה לדותם.

בדע שהתברר לי מאמר-חז"ל זה לא יכולתי להבין כיצד לא-ראיתי זאת קודם. כיצד יכולתי בכלל לחשוב בלבי דבר-אחר.

ככל שהלכו והתמעטו אמצעי העזרה שיכולנו להגיש, ככל שולכו ורבו ייסורי הגוף, כך הלכה והתעצמה האהבה בינינו. והיא יכלה להם, האהבה. היא יכלה

לסכם את הלימוד שנגע בשאלות יסוד רוחניות ותיאולוגיות ובשאלות קיומיות גם יחד, מצאנו את עצמי נדהמת – כיצד לא שמתי לב?

כששאלתי את תלמידותיי כמה עוסק הספר, הן השיבו שהספר שואל על הנהגת ה' בעולם, מעלה את שאלת הייסורים, את שאלת "צדיק ורע לו" וכן הלאה. כל השוטרות והיו אמת. אכן, הספר כולו שואל ומשיב בשאלות הנהגת ה', הגמול וההשגחה. אולם, הספר אינו פותח בשאלה הזאת! הספר אינו פותח כלל בשאלה על האלהים, אלא כשאלה אחת לגמרי – על האדם:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁמַיִם הַשְׁמִיט לְפָנָי עַל עַבְדִּי אִיּוֹב: כִּי אֵין פֶּמָּהוּ בְּאָרְצִי אִישׁ
תָּם וְיֹשֶׁר נָרָא אֱלֹהִים וְסֹר מָרַע.

וַיֵּצֵן הַשָּׁמַיִן אֶת ה' וַיֹּאמֶר תַּחֲסֹם נָרָא אִיּוֹב אֱלֹהִים הֲלֹא אָתָּה שִׁקְתָּ בְּעָרֹו
וַיִּבְדֵּר בִּיתֹו וַיִּבְנֶה כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִסָּבִיב: מַעֲשֵׂה דָרִי בְּרִכְתָּהּ וּמִקְנָהוּ פָּרָן בְּאָרְצִי
וְאֹלָם שָׁלַח נָא יָדָהּ וַיַּעַן בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ אִם לֹא עַל פִּגְמִי בְּדִרְכָּךְ (איוב א, ח-ו).

"האם ישנו אדם מאמין בעולם?" שאל הספר, "ואם כן – מה סיבוך?"

והנה, "המבחן" בנוגע לסיבוך של האדם מופסק על-ידי איוב. איוב מפנה את השאלה מהמישור הרוחני באדם אל המישור של הנהגת ה'. "אתה שואל עלי?" אומר איוב, כביכול, "ובכן – אני שואל עליך!" האלהים שואל על האדם ועל אמונתו, ואיוב מפנה את השאלות על הצדק ועל הנהגת העולם – כלפי שמיים.

הספר נענה למהלכו של איוב ונפתח בו ויכוח תיאולוגי: מענה אחר רודף את משנתו, תשובת ה' האחת מביאה לזו שלאחריה. לבסוף מסתיים הספר, ככל הנראה בהכנה של איוב שישנם דברים שהוא לא ידע לעולם, גם אם נראה שלעולם לא יפסיק לשאול.

אבל בתחילת הספר נשאלה שאלה נוספת: ומה ירה עליה?

מה יודעים אנו לומר על האדם לאחר ספר איוב? וכי עליו קיבלנו תשובה? והרי לא ייתכן שהספר שואל שאלה חזקה כל-כך ואינו משיב עליה.

הספר אכן משיב עליה, אך נדרש מבט נוסף כדי לגלות את התשובה.

התחלתי ללמוד את ספר איוב מההתחלה, אספתי יחד עם תלמידותיי את כל מה שהספר מלמד אותנו על אודות האדם. לאחר שבועות וחודשים של שיח תיאולוגי שבמרכזו נמצא האל, מצאנו עצמנו מדברות פנאום על האדם:

על העובדה שאדם מאמין קיים, למרות הכל.

על שניתן להשתמש במילים של אמונה, ולהשאירן ריקות מתוכן ומקיום רצון ה'.

על ברירותיו הרבה של האדם ועל חיפושיו אחר קשר.

להם, מול גלי הכאב וגלי הצער. מול גלי הפחד וגלי החולשה, מול כל אלה עמדה לה אהבה גדולה. ויכלה להם.

כמו ישימו על כף אחת את כל הכאב כולו ומולו את האהבה, והרי היא מכריעה את הכף.

אודה ואתודה, אני יודעת היטב שמאמר חז"ל זה נכתב בהקשר של אהבת ה', אבל איני יכולה לפרשו אלא באהבת האדם. איני אומרת דבר על אהבת ה'. איני מזהלת ואיני מתריסה. אדם מאמין וירא ה' אני, וכך עמדתו גם בשנים אלו בשיתוף אמוני מול קונו, אם בהפילה אם כשאלה. אם ככנים אם כעבדים. מבקשת אני להשאיר עמידה זו במרחב הפנימי שלי כאדם מאמין מול מלכו של עולם. איני משתפת בר-אנשים. "ה' לי. מה יעשה לי אדם."

ככל הקשור לאלוהים, להנהגתו, ישנם הרבה יותר דברים שאיני מבחינה מאשר דברים שאני מכינה.

מוטב לי שאשאיר סוגיה מרכזית זו בגדר של דבר שהוא 'צריך עיון', כשאלת חיים בעבורי. עם זאת, במקום שבו אני יודעת – שם איני מוכנה לשתוק. איני יודעת את סיבה של ההשגחה, איני יודעת לענות על שאלת "צדיק ורע לו", איני יודעת הרבה על ירושלים של מעלה. דיניי שארע מה עליי לעשות כאן, בירושלים של מטה, שבה שוכנת בתי הקטנה והכואבת. מוטב לי שאניח לשאלות פילוסופיות אלו על הסוכ והרע בעולם ועל אהבת ה'. דיניי שארע להשיב על שאלותי של בשר ודם. מוטב שאקבל את ייסוריה של בתי באהבה גדולה אליה.

המשמעות של קבלת ייסוריה של בתי באהבת ה' היתה מבחינתי להגיד "כך" לצעקה גדולה של "לא" שהדהדה מסוף העולם ועד סופו. אין דבר שהוא משאיר את האדם בבדידותו יותר מאשר להגיד לכאב שלו "כן". אני לא יכולתי אלא להיות עם בתי. ללסוף את ידה, להביט בעיניה ולאחוז אותה באהבת אם ללא גבול. להחיל דמעה בסתר לנוכח כאבי הגוף ולנוכח האפשרות, שהלב ממאן לקבלה, שהמוות יפסיק את כל החסד והיופי שבה. למען האמת, הרגשתי שהקב"ה, כביכול, מזיל דמעה יחד עמי, כצער גלות השכינה.

א. איוב – השאלה הנסתרת

לפני שנים, כשעזר לא ידענו את צערו של איוב אלא מתוך לימוד ועיון בספר, הכנתי שיעור מסכם לתלמידותיי. חודשים אחיים למדנו יחד את פרקי הספר: היינו עם איוב כמלחמתו וביעקתו אל האלהים, בבקשתו להכין את דרכי הנהגת ה'. והנה, בעודי מרפרפת על פרקי הספר שזה עתה סיימנו ללמוד וחושבת כיצד

על הכאב הגדול שיכול אדם להכאיב לחבירו.
ועל כך שבשיח תיאולוגי קיימת האפשרות לשכוח את האדם הסבל.
לעניות דעתי, ההטעיה של הספר מכוננת. הנה, גם אנו הלכנו אחר הוויכוחים
השונים והתייחסנו אל הספר כאל סימפוזיון מלומד המציג גישות תיאולוגיות
ופילוסופיות שונות. אבל אין המדובר כאן בסימפוזיון ואין המדובר בשיח בין
הגידענות – אדם השרוי בסבלו הוא שנגלה כאן.

לימים באו עלינו הרעות. מחשבות ותפילות שביני לבין אלוהי אשכנזי לשיח שלי
עם אלוהים. הבנוחתי, שאלוהי, היפושתי, אמונותי – כל אלה גלויים וידועים לפני
בוהן כליות ולב. ומי תכם ויבן אלה?

אולם, בכל פעם שהייתי שומעת אמירות שדרשו ממני משהו בתחום האמונה
או שרצו להסביר, לסדר או לבקש משמעות טובה למחלאת של רותם הייתי
מתקוממת בתוכי. דברים שאדם אומר בלבו, לעתים אסור לו לומר לזולתו. אין
אני אומרת כך רק כדי שלא יפגע אדם בזולתו, אלא מצד האמת. כיוון הפנייה
שבו נאמרים הדברים – אם מהאדם אל עצמו או מהאדם אל זולתו – מהותית
לעצם נכונות התוכן שלהם. וכי יודעים אנו את כל שיש לדעת בנוגע לאדם עד
שביכולתנו לומר דברים על אודות אלוהים ודרכי השגחתו בעולם? והרי אין
המדובר פה בהרצאה או בשיעור מוסר בישיבה, אלא בילדה קטנה, יקרת-לב
ואהובה ובמשפחה חרואה בסבלה ומחבת אותה בייסורייה.
"יש לקבל ייסורים באהבה." באהבה גדולה. לזולת. לאדם.

זו העצה הטובה, היפה והרחומה ביותר שקיבלתי.

האהבה הזו הלכה והדקקה, הלכה והתעצמה, וככל שהיה בידינו פחות ופחות
להושיע לגוף, כך הלכה האהבה וגברה, עד שלבסוף לא הייתה תלויה בדבר כלל,
אפילו לא בחיים עצמם.
אהבת עולם אהבתיך.

ב. הסובל והתמונה האוטופית

אדם פשוט אני. אני מתיימרת להיות יותר ממי שאני. כשהוציאתי במערכת עם
בתי ועם כל אחיבי מסביבי, ניסיתי להלך ביושר-לב. היה עליי להרחיב את
מושג האמונה עד לגבולות שלא ידעתי שעשויים להיות קיימים. היה עליי למצוא
מחזות חרשים של תפילה ושל אמונה. לפעמים נזקקתי לשפה חדשה ממש.

גיליונות פרשת-השבוע המחולקים בבתי-הכנסת היו משאירים אותי פעמים

רבות בודדה וכואבת. אני מזכירה דווקא את הדפים הללו בגלל נגישותם לכלל
הציבור, ובגלל הקלות הבלתי נסבלת שבה מוגשת בהם אמונה שטחית לכל
דרש. הרגשתי כי כדי להמשיך את השיח הדתי והאמוני הקיים וכדי לשמור על
המסורת, מוכנים הכותבים להקריב אותנו. מחלה ומוות של ילד קטן, סבל ואימה
– כל אלו מאיימים על התמונה האוטופית. משפטים כמו "הכול לטובה", "זה
אוהב אותך" ואחרים מעין אלו היו מכאיבים ופוגעים כי כמו חצי רעל.

עמור בפניי שתי בורות: לקבל את הנאמר בהם, להמשיך לראות בעולם
התמונה נחמדה, ללא רוע וללא כאב ("רק בקוצר שכלנו איננו מכינים מדוע זה
לטובה"), או להבין שהציור שהם מציירים אינו כולל אותי. שהוציא אותי
מהכלל. שהתיאור שתיארו אינו יכול להכיל מקרים כואבים ועצובים כל-כך כמו
המקרה שלי.

האפשרות הראשונה לא הייתה יכולה להתיישב על דעתי. אמנם אני
תלמיד-דכא, אבל אני משתדלת להלך בכנות. הוצאתי שהגישה הזו מבטלת את
כל ההבדל שבין טוב לרע, מתעלמת מכאב של מישוה אחר ומבטלת את הווייתו
– ובעיקר שהיא מקהה את לבני. לא נותר לי אלא לבחור באפשרות השנייה,
לקרוא דברים אלו ולהרגיש שנותרתי לברי. בתי ואני מפריעות לתיאור המושלם
של עולם מלא בנסים, ואין לנו בו מקום. אנחנו מקלקלות את המסיבה. האדם
הכואב נשאר בבודדותו. וננסף כאב על כאבי.

אם נשאירתי אדם מאמין, הרי שזה למרות כל אלה.

בימים אלו הייתי מוצאת מזור לנפשי המיוסרת בכתביו של הרב סולוביצקי,
אשר עם היותו איש אמונה שלם, הסכים להביט על הכאב, להכיר בו, ולשמוע את
זעקת הסובל שכל הווייתו וזעקת. והיו אנשי-דור רבנים אשר היו מוכנים להביט
יחד אתי על מחזות הכאב והעצב. אנשים טובים שסבבו אותנו והושיטו יד,
ובעיקר אלינו פתחו את לבם. אנשים שהסכימו למפגש, על אף שבסופו-של-יום
הוא הותיר כאב גם בהם. אנשים אשר אף-על-פי שבאים הם מתוך עולם בור של
תורה ואמונה ברי, או אולי דווקא מתוך-שהם באים משם, דאגו גם את האדם
ובחור להושיט לעברו יד תומכת ותמלה. איני יודעת היכן הייתי היום בלעדיהם.

ג. הושיט לו יד והקימו

במסכת ברכות דף ה, ע"ב, מביאה הגמרא רצף של סיפורים בעלי מבנה חוזר.
אביא את הסיפור הראשון בלשונו:

רבי חייא בר אבא חלש, על לגביה רבי יוחנן.

אמר ליה: "חביבין עליך יסורייך?"

אמר ליה: "לא הו ולא שכר".

אמר ליה: "הב לי ירך".

יהב ליה ידיה ואוקמיה.

תרגום: רבי חייא בר אבא חלה. נכנס אליו רבי יוחנן.

אמר לו: "חביבים עליך ייסורים?"

אמר לו: "לא הם ולא שכרם".

אמר לו: "תן לי את ירך".

נתן לו את ידו והקימו [=הבריאו].

רבי יוחנן ראה את רבי חייא חולה ושאל אותו האם ייסוריו חביבים עליו. לאחר ששאל את שאלתו, הוא ממתינ' לחשובת ר' חייא. רק משהשיב רבי חייא עצמו שאין הוא חפץ לא בהם ולא בשכרם והביע נכונות לקום מצער, יכול היה רבי יוחנן להושיט לו את ידו.

בסיפור השני בסוגיה זו רבי יוחנן עצמו חולה ורבי חנינא הוא השואל אותו: "חביבין ייסורים?" ולאחר שרבי יוחנן משיב: "לא הם ולא שכרם", מושיט לו רבי חנינא את ידו במקומו. ושאלת הגמרא מדוע צריך רבי יוחנן שיושיטו לו יד, והרי יודע הוא בעצמו להקים חולים מחוללים? אלא, משיבה הגמרא, ש"אין הבוש מתיר עצמו מבית האסורים". אין לרבי יוחנן איזה לחש מופלא היכול להעמידו על רגליו. זקוק הוא, בדיוק כמו חברו בסיפור הקודם, לאדם שיעמוד מולו ויושיט לו את ידו.

כל אדם זקוק להושיטת יד. לפנייה מאדם המצליח לצאת מעצמו לעבר האחר, מוכן ויכול לדאוגו באשר הוא ולהושיט לו יד כדי להקומו. אין כאן דברי ניהומים, אין כאן האדרת הסבל, אין כאן הצדקת האלוהים, אלא ראייה של אדם את רעהו והושיטת יד אליו בשעת כאבו: "הב לי ירך, יהב ליה ידיה ואוקמיה". ובמפגש הזה שבין הידיים המושיטות אחת לעבר רעותה מתרחש החסד הזה, המקום אדם מחלישותו.

כאותם ימים חיפשת קריאה אחרת, חיפשת שית אמיתי ותורני השומע גם את האדם באשר הוא. חיפשת תורה אנושית. תורת חיים. מילים חדשות באו למלא את חסרונן של המילים המושיטות עד להכאיב.

הייתכן שהקדושה נמצאת במקום שבו מושיט האדם יד לעבר חברו? כאשר הוא מצליח לצאת מעצמו ומתורו ולפגוש את האחר? הייתכן שליטון שמלטפת אני את בני באהבת נצח וברצון אין סופי להיות עמה הוא עצמותן של קדושה ותפילה?

המשיכו חיבוטי הנפש באמונה. נמצאו אפיקים חדשים של חיפוש האדם אחר אלוהיו. אבל הדבר המרכזי היה החיפוש אחר האדם: כיצד להיות בהווית חיים מלאה עם אלו שאהבה נפשי; כיצד לעבור את הפער האינסופי שבין אדם לרעהו; איך להשיל את כל הקליפות החיצוניות ולהיות שם ביחד, באהבה גדולה.

בחיל וברעדה כותבת אני כאן את השורות הבאות. מתייסרת כתובי בין התנועה האומרת לכתוב לבין התנועה האוסרת. האם לא יהיה בכך משום חילול הקדוש? האם מתוך כך שכל יד תוכל למשש את הרגעים האלו לא חיקת היא אותם מעמנו? הלוואי שלא אצטער על כך.

שיות קודש כזאת היתה בינינו כיום שישי האחרון, כמה שעות לפני לכתה לבלי שוב. רותם היתה כואבת ודאוכה אך מלאה חיות, הרה ונמצאת בכל הווייתה. היא שכבה בסלון ואני ישבתי לידה. שרתי לה וליטפתי את גופה הכואב. ליטפתי בגל, יד, פנים. מעלה אני רגעים אלו כעת על הכתב וחשה אני אותם בכל גופי. אצבעות ידי נזכרות מאליהן באותו ליטון, והכאב שבין דומה לי ככאב פנטום שמתארים אנשים שאיכרו איבר מאיברי גופם והוא ממשיך לכאוב להם, בהיעדרו. איזו נחמה היתה במגע גופני זה בזה, כמו לא ניתן היה להבחין מי הלוטפת ומי המלוטפת. לפתע התקבלה הודעה בפלאפון שלי והשבתי עליה בהיסח הדעת.

"מי זה היה?" שאלה רותם מיד.

"מיכל. היא שאלה מה שלומך, והשבתי לה שכואב לך."

"אני לא רוצה שתגיד שכוואב לי."

הצטערתי על התשובה ששלחתי, ביקשתי את סליחתה ואמרתי שלא אעשה זאת שוב.

"ומה לענות אם שואלים אותי מה שלומך?"

שקט השתרב בינינו. רותם היתה ילדה יישרת לב. ושתנו חיפשו מילים ראויות לענות על שאלה קשה זו.

"אני ש'כסדר", אמרתי. "בכך למעשה לא אמרתי כלום, ניסיתי להוציא עצמנו בהתחמקות."

"אבל אני לא בסדר", השיבה רותם כנות ובעצב.

רשוב השתרב שקט שבו חיפשנו ככאב את המילים הנכונות.

לפתע התעורר קול חזק בתוכי, הישרתי מכט אל רותם ואמרתי לה:

"רותם שלי, אהובה. הרגל שלך כל-יך כואבת. גם היד כמעט שאינה זזה."

הראש כל-יך כואב. נראה ששום דבר כבר לא בסדר. אבל זאת לא רותם. זאת

כיצד בחירתם ללכת בצד החיים נעשתה תוך נשישה מאהוד של כל מה שהיה, לעתים כמעט ללא יכולת לגעת או להביט.

ושוב, לא רציתי לוותר. רותם יקרה לי, והיא הפכה להיות חלק מהגדרת הווייתו ממשי. האם אין די בכך שהמציאות כפתה עלינו שלא להיות בה יחד? לא הסכמתי שהטרנס ינצח גם את מחזות החפץ שלי. בהם אי-אפשר לגעת. שם, אני רוצה להמשיך ולהיות יחד.

האם לא תימצא הדרך להיות "גם וגם"?

בחדשים הראשונים היו הגעגועים לכאב פיזי אשר יכולתי לספור באמצעותו את אברי גופי. הייתי בוכה הרבה, ולעתים כמעט שלא הייתי מוצאת אוויר לנשימה.

שמת-לב שכאב חדש מצטרף לו לרשימת הכאבים הקודמת. היה זה הכאב על כך שרתם הופכת להיות משהו עצוב. שרתם הופכת להיות "כעיה" שיש להתמודד איתה. שרתם הופכת להיות קושי שיש להתגבר עליו. כל ישות צעקה "לא" אל מול הדבר הזה. והרי רותם הייתה לי כאוצר, כמשיבת-נפש, כאור הטוב, כמים חיים. הרי רותם הייתה לי כמרגליות ואבנים טובות. איני מוכנה שרתם תיחפץ לקושי ולכעיה, אך גם איני מוכנה לוותר על האוצר הזה.

והחלטתי שאין קיצורי דרך. שיש דרך אחת איומה, אך היא היחידה שאני מוכנה ללכת בה. איני מוכנה להפסיק את הקשר שהיה בינינו. איני מוכנה להסב ראשי. רוצה אני להמשיך ולהכיש ולדבר ולאחוב, אף אם יהיה זה כרוך גם בכאב. אבל אני לא אעצור בכאב. אין הוא המטרה הסופית. הוא רק נמצא בדרך. ואני מוכנה לשלם את מחירו כדי לזכות במה שמעבר לו.

אני רוצה להמשיך להיות ולמלא את חיי ואת חיי משפחתי בשמחה, בחיות, בהתדרשות, בסקרנות, ועם כל זה להיות גם עם רותם. עם רותם, שהיא חלק מהגדרתי, שהיא חלק מכללי. לא בכוח, אבל גם לא בפחד. בטבעיות הנכונה שתמיד הייתה בה.

לא רציתי שהכאב יהפוך אס-אט לרעל. שיהלחל וייטע בי מרידות. ראיתי אנשים שבתור מסיבה זו שלא לדבר, לא לעסוק ולא להישיר מבט אל מחזות הכאב, תוך דבקות בחיים אך גם תוך ויתור על חלק חשוב מהווייתם-הבנתו שאם אני רוצה שרתם תמשיך להיות חלק חי מחיי ולהלך עמי, הרי שלפעמים יהיה זה כרוך בכאב. לא כל הזמן. רוב הזמן רותם נמצאת-איתי וממלאת את חיי בשמחה, באהבה, באמונה, אך יש שהמחיר הוא גם כאב.

אני מנסה לראות את הכאב כאוצר סמוי. בכל פעם שהוא מגיע, אני נותנת לו להיות שם. אני כואבת אך גם שמחה, ונוכרת בנוכחות של כל הטוב שהיה, וכעצם עדיין עודנו. אני חושבת על כך שכל פיסת כאב מעידה על יופי וקסם

הרגל שלך, זאת היד שלך, זאת לא את! את זאת המחשבה וההוכחה שלך, הדינשוט והאהבה שלך, התבונה והחיוך שלך. ואת כל-כך מקסימה וכל-כך מלאה בטוב, באהבה, ביופי ובטוהר. את ממש ממש 'בסדר'. לגמרי!"

רותם הביטה בי עמוקות, במבט שבו הפכנו להיות לאחת, וחיוך עמוק מגייס היה בשתי עיניה הטובות והתכמות.

"נכון", השיבה, "או תגידי שאני בסדר."

והחיבוק שלנו לא היה צריך עוד מילים.

בימים שאני שבה לאותה שיחה, אני מתמלאת כאב וגעגוע המחשבים לחתוך את נפשי, אך אני מוצאת בה גם נחמה גדולה. יש שאדם חי חיים שלמים ואינו יודע להגיד את הדבר הזה. מודה אני על כך שיכולנו לשוחח שיחה כזאת. שהיו בינינו כנות ואהבה, נגיעה פנימה ושיחוק. ועוד מתנתמת אני בכך שגם רותם וגם אנחנו ידענו שהסרטן יכול להשחית את הגוף עד שלא נותר כי אם כלי שבור ומלא בכאב, אך בדבר האמתי הוא אינו יכול לגעת – במי שהייתה רותם. בנשמתה המלאה, בחיות שלה, באהבה, בחוכמה ובמלאות, בכל אלה לא הייתה למחלה דריסת רגל. ורותם נשארה צחה ותמימה, מתוקה ומלאת חיות.

ובינינו נשארה האהבה.

אי-אפשר לקחת אותה מאתנו.

ד. בין מישורי חיים

בימי מחלתה של רותם הייתי צריכה להלך בין שני מישורי חיים: להיות בתודעת חיות של כל רגע ורגע במסיון להיות את הרגע במלואו, לראות בכל יום את היופי והחיות שבו כמו אין איום של מוות נוסף בעורפנו, ובה-בעת, בצורה שאינה מתנישבת עם ההזיון, להחזיק גם את מישור החיים המציאותי שבו יודעים אנו לאן מועדות פנינו. היחה זו עבודה יום-יומית של כולנו, אבל לא רצינו לוותר. לא חשבנו שנכון לעצום-עיניים, ולא רצינו שבגלל ידיעתנו את המציאות, לא נוכל לשמור ולחיות במלאות את מה שנותן.

לאחר לכתה של רותם, מציאתי את עצמי מנסה שוב להלך בין שני מישורי חיים. הייתי צריכה להשיב שלום לחיי, בין כל מה שנקרע והופרד. ראיתי אנשים שכתבם הכל-חזקף את כל ישותם. קינאתי ביכולתם לאחוז ולא לאפשר לכוחות החיים להקנות ולהשכיח, לא את יקיריהם ולא את הכאב, אך קשה היה לי לראות את שקיעתם.

ראיתי גם אנשים שדבקו בחיים היחה לי להשראה. אך היה לי קשה לראות

רבים כל-כך. אם לא הייתי אוהבת כל-כך או, לא היה הדבר כואב כל-כך היום. וכל זאת, גם כאשר יודעת אני עד לאיזו עוצמת כאב אפשר להגיע, הרי שהייתי הולכת שנית, באותם צעדים בדיוק. לו רק היה אפשר.

אני מקדמת באהבה גדולה את הכאב-הזה. אני מקדשת אותו, אני נשארת רק בו, אבל אני שמחה בו. הוא חלק מהעושר של חיי.

אני הולכת ברחוב הנמה אנשים ודים לי, ואני חושבת על כך שהם רואים אדם מן השורה, אינם מעניפים מבט שני, אבל הם אינם יודעים אילו אוצרות יקרים נושאת אני בתוכי. מרגליות ואבנים טובות, היקרים מזהב ומפז רב ונופת צופים.

אמנות מתמודדת עם סבל